

Beschrijvingen
Gemeente wapens
Zeeland
en
Vlaanderen.

40

Bij het doorbladeren van het werk „Nederlandse Wapens”, beschreven volgens het Officiële Register, zien we dat de Zeeuwse gemeentewapens wel officieel bevestigd zijn, maar dat bij de meeste vermeld staat: *niet beschreven*, wat dus wil zeggen dat de heraldische beschrijvingen officieel ontbreken. De hier volgende wapenbeschrijvingen zijn dan ook merendeels ontleend aan het werk van v. d. Laars. Dit geldt ten eerste voor het provinciewapen met de beroemde spreuk: Luctor et Emergo. Deze spreuk, die in 1953 wel ten volle werd bewaard en die een ieder verbonden weet aan het wapen van Zeeland, wordt hierin op uitstekende wijze heraldisch-symbolisch uitgebeeld. In verband met de gesteldheid van de bodem in dit land, dat, uit zoveel eilanden bestaande, gestadig met het water heeft te worstelen, werd de *Hollandse* leeuw (Zeeland stond van oudsher onder het gebied van de Hollandse graven) zwemmend of in elk geval trots uit het water oprijzend, voorgesteld. De beschrijving luidt: Golvend doorsneden; I in goud een halve, uitkomende leeuw van rood, getongd en genageld van blauw; II golvend gedwarsbalkt van blauw en zilver van zes stukken. Schild gedekt met een vijfbladige provinciekroon van goud.

met vier parels en vastgehouden ter wiesrijdes door een leeuw van rood, getongd en genageld van blauw; wapenspreuk in letters van zwart op een lint van wit. Bevestigd 4 Dec. 1948. # (Het volledige provinciewapen vindt men als diinstuk van de laatste Zeeuwse serie.)

De gemeentewapens zijn dan:

1. Aagtekerke. In zilver een vrouwenborstbeeld van goud. Bevestigd 20 februari 1838. Zeer waarschijnlijk zal deze vrouwenkop de beeltenis van de H. Agatha moeten zijn. Overigens is dit weer een valse blazoenering, doordat hier metaal op metaal is gesteld.

2. Aardenburg. In goud een dubbele¹⁾ burcht van rood. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten, aan elk waarvan drie parels, en vastgehouden door twee leeuwen van rood. Het geheel is geplaatst op een arabesk, die grafisch als blauw staat aangegeven.

3. Arnemuïden. In goud een golvende dwarsbalk van blauw, waarop staande een dubbele burcht van rood, geflankeerd door twee adelaars van zwart, onder de balk een dubbele²⁾ adelaar, eveneens van zwart. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

(Het blijkt, dat de in de burcht getekende rams en niet in horen.)

4. Axel. Gedeeld; I doorsneden; a/ in zwart een halve uitkomende leeuw van zilver; b/ in goud een keper van rood, vergezeld van drie paalsgewijs geplaatste sleutels van blauw, de baarden naar boven en links³⁾ gewend; II in goud twee paalsgewijs geplaatste sleutels van blauw, de baarden naar boven en afgewend, de sleutels verbonden door een keper van rood, en links en rechts vergezeld van een schelp van zilver. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

5. Baarland. In goud een ^{staande} beer van zwart.

Schild gedekt met een driebladige kroon van goud en twee parels. Bevestigd Verleend 17 april 1950.

6. Biervliet. Gedeeld; I in rood een kruis van goud, in elk kanton vergezeld van vijf penningen van hetzelfde, geplaatst 2, 1 en 2;

II in zwart een leeuw van zilver, getongd en genageld van goud. Bevestigd 6 November 1858. *(De gouden tong en nagels zijn in de tekening weggelaten als zodanig aan te duiden.)*

7. Biggekerke. In zwart drie zespuntige sterren van goud, geplaatst 1 en 2, om en om met drie paalsgewijs en 2 en 1 geplaatste vissen van zilver. Dit is een mooi voorbeeld van een esthetische verdeling der figuren over het vlak.

(Volgens off. aanduidingen: de vissen moeten als schorren aangegeven worden.)

8. Borssele. In zwart een dwarsbalk van zilver. Dit is ook oorspronkelijk het wapen van het beroemde geslacht van Borssele.

9. Breskens. In goud een dubbele adelaar van zwart. Schild gedekt met een kroon, bestaande uit een band van goud, gesierd met zeventien parels, waarvan veertien op de band geplaatst en de overige drie daar boven op, in het midden en aan de beide kanten.

Er is verzuimd

Officiële

10. Brouwershaven. Gedeeld: I in goud een adelaar van zwart, hebbende voor de borst een *ruitschildje*⁴⁾. Dit schildje is weer gevierendeeld: 1 en 4 in goud een leeuw van rood, 2 en 3 in goud een leeuw van zwart; de leeuwtjes 1 en 3 zijn omgewend. II ~~In~~ In goud een leeuw van rood. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

11. Bruinisse. *Ingehoekt-gedeeld* van zilver en zwart van vier stukken, en een schildhoofd van zilver, beladen met een grazend hert van rood op een grond van groen.

De niet gedateerde wapens zijn alle bevestigd 31 Juli 1817.

~~CASPER DIRCKX~~

¹⁾ De dubbele burcht onderscheidt zich van de meer gebruikelijke door de gekanteelde bovenbouw.

²⁾ De benaming „dubbele adelaar” wordt gebruikt indien de vogel tweekoppig is; anders is het zonder meer „adelaar”. (Zie bovenste schilddeel Arnemuiden.) Men merke tevens ook hier weer op, hoe de vorm van de adelaar zich aan de daarvoor bestemde ruimten aanpast, hetgeen in deze serie op verschillende wijzen tot uiting komt.

³⁾ Van der Laars plaatst en beschrijft deze baarden als naar rechts gewend. Hier is echter de officiële afbeelding nagevolgd, die de baarden linksgewend laat zien. Links en rechts in heraldische zin uiteraard!

⁴⁾ Terwille van de duidelijkheid is dit ruitschildje afzonderlijk nog eens vergroot getekend (middenonder). Hierbij valt op hoe ongeschikt een ruitschild feitelijk is, door zijn vorm, om wapenfiguren behoorlijk af te beelden. Dit komt nog meer tot uiting bij een gevierendeeld schild als dit, waarin de leeuwen, vanwege de beschikbare ruimte, in een nogal potsierlijke houding worden gewrongen.

12. Burgh. In zilver een dubbele burcht van zwart.

13. Cadzand. In zilver een schuinbalk van blauw, in de linkerbovenhoek vergezeld van de letter K van zwart. Bevestigd 8 december 1819. De letter schijnt een aanduiding van de plaatsnaam te zijn, te meer omdat de gemeenten Retranchement en Schoondijke, in verder precies hetzelfde wapen, onderscheidenlijk de letters R en S vertonen. Cadzand zou dus eigenlijk pas bij de K aan de beurt moeten komen, wat alfabetische rangschikking betreft.

14. Clinge. In rood een zwaard van zwart met gevest van goud, geplaatst in de richting van een schuinbalk. Bij de keuze van een wapen heeft hier kennelijk de gedachte aan „kling”, in de betekenis van zwaard, voorgezet, om aldus de naam op sprekende wijze voor te stellen. Het woord „clinge” zou echter meer duiden op helling, hoogte of i.d.

15. Colijnsplaat. In goud een patrijs van natuurlijke kleur, staande op een losse grond van groen.

(Deze gemeente is door toevoeging aan Kortgene sinds geruime tijd opgeheven, het wapen is dus vervallen.)

16. Domburg. In blauw een dubbele burcht van zilver. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

17. Dreischor. In blauw drie stappende schapen van zilver, elk op een losse grond van groen.

18. Driewegen. In zilver drie dwarsbalken van rood.

19. Duivendijke. In rood drie duiven van zilver, geplaatst 2 en 1.

20. Elkerzee. In zilver twee golvende dwarsbalken van blauw.

21. Ellemeet. In blauw twee golvende dwarsbalken van zilver, en een eend van hetzelfde, zwemmende op de bovenste balk.

22. Ellewoutsdijk. In zwart een dwarsbalk van zilver, beladen met een Sint Andrieskruis, aan weerskanten vergezeld van het cijfer 11, alles van rood. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

23. Goes. Gevierendeeld: I en IV in zilver acht*) op een zijde liggende, elkaar met de punten rakende spitsruiten van blauw (Beieren); II en III weer gevierendeeld, 1 en 4 in goud een leeuw van zwart, 2 en 3 in goud een leeuw van rood (Henegouwen); en een schildvoet van zwart, beladen met een gans van zilver, gebekt en gepoot van rood. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten, aan elk waarvan drie paarlen. Aanvankelijk voerde deze stad alleen de zilveren gans als wapen, en aangenomen werd ook wel dat Goes „gans” betekende (vgl. het Engelse

(en) goose het Friese goes, dat ook gans betekent en precies zo als het Engelse goose wordt uitgesproken, maar dit wordt nu, en naar het schijnt op zeer redelijke gronden, in twijfel getrokken. Onder de regering van Willem van Beieren kwam de stad tot grote bloei en in die tijd werd het wapen der graven van Holland uit het Huis van Beieren aan het bestaande toegevoegd, waarvan het dus thans het bovenste en dominerende deel uitmaakt.

24. Grauw en Langendam. In blauw een „dam” van goud, waarop een hek. Verder kan men nog een ondefinieerbare vorm ter rechterzijde van het hek waarnemen (v. d. Laars laat het waarschijnlijk, en dan zeer begrijpelijk, om aesthetische redenen weg!), die vermoedelijk een wolk aan de hemel moet voorstellen. We hebben hier weer te doen met een uitgesproken lelijk wapen, kennelijk tot stand gekomen buiten de meest bescheiden heraldische eisen om. Met z'n perspectivische vorm alleen al druist het tegen alle wapenkundige regels in.

25. Gravenpolder. In zilver een adelaar van zwart, en een zoom van blauw, beladen met acht penningen van zilver. In tegenstelling tot het vorige, is dit een uitstekende heraldische conceptie.

26. Groede. In zilver een schuinbalk van blauw. Schild gedekt met een bloeiende distel van groen, en vast-) *omgord van groen*

gehouden rechts door een wildeman, gewapend met een knots waar hij met de rechterhand op steunt, en links door een *geschnide vrouwenfiguur, voorstellend de Gehechtheid, houdend in de rechterhand opgeheven*

een ontbloot zwaard en in de linker een weegschaal van goud. Het geheel staande op een grasgrond en alles van natuurlijke kleuren.

Dit was het volledige wapen van het „Vrije“ van Sluis, waarin Groen de oudtijds als aanzienlijkste plaats bekend stond. De bekroning van dit wapen, de distel, die oorspronkelijk een bepaald helmteken was, is in deze vorm onheraldisch en als zodanig in Nederland niet erkend.

Met uitzondering van Cadzand, zijn deze wapens alle bevestigd 31 Juli 1817.

~~CASPER DIRCKX~~

*) De hier toegepaste, aan de gothiek ontleende schildvorm brengt mee, dat de acht blauwe spitsruiten niet alle volledig zichtbaar zijn, zoals bij een schild met rechte bovenhelft wel het geval zou zijn. Dit is echter een heraldisch aanvaardbare consequentie. Anders zou het zijn, als door de schildvorm een gedeelte van een los in het vlak staande figuur werd afgesneden, b.v. de klauw van een leeuw. Dat mag niet: in zo'n geval past men de vorm van de figuur bij de schildvorm aan (zie b.v. het tweede leeuwje in het tweede kwartier).

⁵⁾ Hier is dus niet het wapen zelf sprekend, maar zijn uitwendige versiering.

⁶⁾ Dit wapen is hier eigenlijk vóór zijn beurt. Alfabetisch hoorde hier Kapelle te staan, maar dit wapen is door een kroon gedekt, waarbij we per abuis met de indeling geen rekening gehouden hadden. Ons excuus voor deze kleine vergissing!

Voetnoten horen nog bij deze serie.

27. Grijpskerke. ^{c.a.)} In zwart negen lelies van zilver, geplaatst 3, 3 en 3. *Dit is*

geen officieel geregistreerd wapen, d.w.z. de gemeente voerde dit tot 1 jan. 1818 zelfstandig. Op die datum werd het met enkele andere dorpen ~~uitge~~ samengevoegd en hield wel de naam, maar bleef on-officieel het oude wapen (van het geslacht Grijpskerke) voeren.

28. Haamstede. In goud een leeuw van rood, hebbende op zijn schouder een schildje van goud, beladen met een zesspakig rad van rood. Dit wapen is ontleend aan dat van Witte van Haamstede, die omstreeks 1300 een grote rol speelde in het verzet tegen de toenmalige Vlaamse bezetting van Zeeland.

29. 's Heer Abtskerke. Gevierendeeld; I en IV in rood drie kolommen van zilver, staande op een *uit de kwartiervoet voort-*

komend voebstuk van hetzelfde en een *kwartierhoofd*¹⁾ van blauw, beladen met drie naast elkaar geplaatste vijfpuntige sterren van goud; II en III in rood een ongevederde pijl, gelegd op een horizontaal geplaatste handboog zonder pees, alles van zilver. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Bevestigd 17 ^{ember} Dec. 1949.

30. 's Heer Arendskerke. In goud drie palen van blauw en een hartschild van zilver, beladen met een adelaar van zwart.

31. 's Heerenhoek. In groen vier smalle schuinbalken en een schildhoofd van goud, beladen met drie palen van blauw. Verleend 15 ^{ember} Dec. 1819.

32. Heinkenszand. In goud een reiger²⁾ van natuurlijke kleur, staande op een grond van hetzelfde, en een golvende schildvoet van blauw.

33. Hoedekenskerke. In zilver negen hermelijnstaartjes³⁾, geplaatst 5 en 4, en een schildhoofd van rood, beladen met drie hoeden van goud.

34. Hoek. In goud een muur met ronde toren van purper, voorzien van schietgaten; op de toren een wapperende vlag van oranje, zilver en blauw, de zilveren baan beladen met de letter M van *zwart*; links en rechts van de toren op de muur een boom van groen; het veld *omkleed* van rood. *(De open letter in onze bekening is dus foutief)*

35. Hontenisse. Gedeeld; I in blauw een omgewende Agnus Dei van zilver, staande

op een losse grond van groen; II in zilver een omziende hond van goud, opklimmend tegen een boom van groen, waarin appels van rood. De boom staat in een pot van groen met drie banden van zwart, alles op een uit de deellijn komende losse grond van groen.

36. Hoofdplaat. Doorsneden; I weer gedeeld: a. golvend doorsneden, boven in goud een halve uitkomende leeuw van rood; beneden golvend gedwarsbalkt van blauw en zilver van zes stukken; b. in rood een leeuw van goud, hebbende in de rechtervoerpoot een opgeheven zwaard en in de linker een pijlenbundel, alles van zilver. II *in* zilver een op een woelige zee zinkend schip, alles van natuurlijke kleur. Verleend 15 ^{ember} Dec. 1819. (De „woelige zee” wordt op de officiële afbeelding voorgesteld, zoals hier is nagevolgd, nl. golvend gedwarsbalkt van blauw en zilver van zes stukken, wat heraldisch ook verre de voorkeur verdient.)

37. Hulst. In goud een leeuw van zwart, getongd en genageld van rood, gekroond met een driebladige kroon van zwart met twee parelpunten. Schild gedekt met een keizerlijke kroon van goud, gevoerd van rood⁴⁾ en ter weerszijden omgeven met een hulsttak van natuurlijke kleur.⁵⁾ Verleend 17 April 1950.

38. Kattendijke.⁶⁾ Doorsneden in drieën van zilver, blauw, zilver; over alles heen een Sint-Andrieskruis, geblokt van acht stukken van rood en vijf van goud.

De niet gedateerde wapens zijn alle bevestigd 31 juli 1817.

¹⁾ In een kwartier geplaatst, noemt men *dit stuk* aldus, en niet schildhoofd of schildvoet. *deze stukken*

²⁾ Hoewel ook bij dit wapen een officiële beschrijving ontbreekt, laat de vorm van de afgebeelde vogel weinig twijfel aan de soort over.

³⁾ Het in de vorm van een Latijns kruis gestyleerde staartje van het hermelijn, van welk dier het vachtje diende om koningsmantels te voeren. Meestal bestaat hermelijn uit een zilveren of wit veld waarin de staartjes in onbepaald aantal voorkomen. In dit en meerdere wapens vormen zij echter, gering in aantal zijnde, zelfstandige wapenfiguren.

⁴⁾ De beschrijving is onvolledig t.a.v. deze kroon; de oft. afbeelding geeft die met een *blauw* aanduidende arcering voor de buitenzijde. *ieciële*

39. Kapelle. Gevierendeeld; I in zilver een kerk van natuurlijke kleuren, en een *kwartier*¹⁾ van rood, beladen met het getal veertien in Romeinse cijfers van goud; II in goud een keper van zwart, vergezeld van drie zespuntige sterren van hetzelfde, geplaatst 2 en 1; III in zwart drie kepers van zilver, waaroverheen in het schildhoofd een barensteel van rood met drie hangers; IV in zilver een everzwijn van zwart, lopende over een grasgrond in natuurlijke kleur. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 25 januari 1950.

40. Kerkwerve. Gedeeld; I doorsneden in drieën van groen, goud en rood; II doorsneden; a: nogmaals doorsneden: 1 in zwart twee golvende, versmalde dwarsbalken van zilver, 2 in zilver een hollend paard van zwart; b: in zwart een zwaard van zilver met gevest van goud, vergezeld van drie gespen²⁾ van goud, geplaatst 2 en 1, het zwaard met het gevest rustend op de onderste gesp. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 5 december 1950.

41. Kloetinge. In goud drie leliën van blauw.

42. Koewacht. In goud een koe van rood, staande tussen drie bomen op een losse grond, alles van groen.

43. Kortgene. *Gepaald*³⁾ van zilver en zwart van zes stukken, en een schildhoofd van blauw, beladen met drie zespuntige sterren van goud.

44. Koudekerke. In goud een kerk van rood, gedakt van blauw, de toren rechts geplaatst, en vergezeld van een dorre boom van zwart, alles staande op een schildvoet van hetzelfde.

45. Krabbendijke. In zwart twee golvende dwarsbalken van zilver, vergezeld van drie Sint Jacobsschelpen van goud, geplaatst 2 in het schildhoofd en 1 in de schildvoet.

46. Kruiningen. In goud drie palen van zwart. (Vgl. het *gepaalde* schild van Kortgene.)

47. Meliskerke. In zwart drie kepers van zilver, vergezeld van twee zespuntige sterren van goud in de bovenste schildhoeken.

48. Middelburg. In rood een dubbele burcht van goud. Schildhouder: een adelaar van zwart, gebekt en gepoot van goud, die het schild met een lint van goud om de hals draagt; de adelaar *overtopt* met een keizerlijke kroon van goud, gevoerd van rood. De uit de kroon wapperende linten zijn ontleend aan illustraties van v. d. Laars en Godefroy; *officieel horen*

ze er niet bij,

hoewel ze bij een vrijstaande keizerskroon heraldisch verantwoord zijn. Een al eens eerder gemaakte opmerking kan hier nog eens van nut zijn, nl. deze, dat de adelaar geen essentieel deel van het wapen vormt, maar als z.g. uitwendige versiering dient. Het *feitelijke* wapen is het schild met datgene wat het uitbeeldt. (*De adelaar behoort getoond te zijn van rood, de betekening is hierin onjuist.*)

49. Nieuw- en Sint Joosland. Golvend gedwarsbalkt van blauw en zilver van zes stukken met een veld van goud ter grootte van een schildhoofd⁴⁾ boven de bovenste dwarsbalk, uit welke een wassenaar van rood oprijst. Bevestigd 28 juni 1879.

50. Nieuwerkerk. In zwart een inhoeking van zilver van drie en een half stuk, van

de linkerschiltrand uitgaande en tot de rechter- schiltrand reikende, en een schildhoofd van goud. Verleend 11 december 1889.

51. Nieuwvliet. In zilver drie wassenaars van blauw, geplaatst 2 en 1. Schild gedekt met een kroon van goud, bestaande uit een band met 18 parels, waarvan 15 op de band en 3 daar bovenop, resp. in het midden en aan de uiteinden.

52. Nisse. In goud een keper van rood, vergezeld van drie lelies van groen.

Alle, niet gedateerde wapens zijn bevestigd 31 juli 1817.

¹⁾ Aldus wordt de schildvoet genoemd als hij in een kwartier voorkomt. *De cijfers zijn in de tekening verzuimd als van goud aan te duiden.*

²⁾ De inlichtingen van de Hoge Raad van Adel strekten zich niet uit tot een bepaalde vorm van de gespen, weshalve we een willekeurige vorm hebben genomen.

³⁾ Paalsgewijs verdeeld in een even aantal stukken, in dit geval zes; verdeeld in vijven of zevenen, dus *oneven*, zou het zijn: twee, resp. drie palen in een veld van andere kleur, (vgl. Kruiningen).

⁴⁾ Dus twee delen hoog, d.w.z. die delen waarvan zeven de breedte en acht de hoogte van een schild uitmaken.

Ver is verzuimd

53. Noordgouwe. Doorsneden; I in zilver twee golvende dwarsbalken van blauw, vergezeld van drie eenden in zwart, waarvan twee zwemmende op de bovenste balk en de derde op de doorsnijdingslijn; II in blauw een hazewindhond van zilver, rennende over een grond van groen.
54. Noordwelle. In zwart een gesp¹⁾ van goud, en een schildhoofd van rood, beladen met drie ruiten van zilver.
55. Oostburg. In zilver een burcht van zwart, staande op een losse grond van groen. Op de twee uiterste hangtorens van de burcht twee toegewende horenblazers van zwart. De burcht vergezeld in het schildhoofd van een balksgewijs geplaatst zwaard van zilver met gevest van goud. Schild gedekt met een kroon van goud, bezet met veertien parels. Deze ingewikkelde „burcht” vindt zijn oorsprong in het oude stadszegel uit de 12e of 13e eeuw.
56. Oost- en West-Souburg. Ge-deeld van zwart en goud, met een van goud en rood gedeelde dubbele burcht over de delingslijn. Verleend 6 December 1842. Samengesteld uit het halve wapen van Oost-Souburg (rechts) en idem van West-Souburg (links), heeft dit wapen een zeer typerend heraldisch karakter ten volle behouden.
57. Oosterland. Ingehoekt-gedeeld van zwart en zilver, beide van drie en een half stuk (waarvan in het zwarte deel het halve stuk bovenaan ligt en in het zilveren deel onderaan), en een schildhoofd van blauw, beladen met drie ruiten van goud. Verleend 29 April 1891.
58. Oostkapelle. In blauw twee dwarsbalken van goud. *Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 23 april 1956.*
59. Oudelande. In zilver een half-aanziende oude mannenkop van natuurlijke kleur.
60. Oud-Vosmeer. Golvend doorsneden; I in goud een uit de doorsnijdingslijn uitkomende vos²⁾ van rood; II golvend gedwarsbalkt van blauw en zilver van zes stukken. Dit wapen, dat in zijn samenstelling en kleuren gelijk is aan het provinciewapen, is wat voorstelling betreft gelijk aan het wapen van Nieuw-Vosmeer in Noord-Brabant, welk laatste echter andere kleuren vertoont.
61. Ouwkerk. Ingehoekt-gedeeld van zwart en zilver, het zilver van ~~drie~~ ^{vier} stukken, en een schildhoofd van goud.
62. Overslag. In blauw een dam, met aan weerszijden een scheepje; op de dam een zgn. overslag, alles van goud. Deze, in heraldisch opzicht allesbehalve ideale uitbeelding geeft een situatie weer uit oude tijden, toen te dezer plaatse met een overslag, een primitieve vorm van de tegenwoordige hefkraan, goederen werden „overgeslagen” uit schepen die in een arm van de Westerschelde aan een kade lagen (thans nog „Kaaidijk” geheten) in andere schepen, die ligplaats hadden in een naar Belgisch gebied voerend kanaal. Aan een en ander dankt deze plaats haar ontstaan, naam en wapen.
63. Ovezande. In goud een golvende dwarsbalk van groen, van boven vergezeld van een ring van blauw (de aanduiding van rood is foutief) ^{rood,} en beneden van een fazant van ~~hetzelfde~~ ^{hetzelfde}, staande op een losse grond van groen. Volgens v. d. Laars kan de ring de letter O voorstellen, waarmee het geheel als sprekend wapen bedoeld kan zijn, nl.: „O-fazant”. Dit schijnt wel wat ver gezocht. Ovezande heette voorheen Overzande; naar het schijnt omdat het ten opzichte van Heinkenszand, over de Zwake lag, over Zande dus. Met de golvende dwarsbalk kan de Zwake dan ook bedoeld zijn.
64. Philippine. In goud een geopende burcht van zilver³⁾ staande op een grond van groen. In de poortopening een leeuw van rood, houdende in de rechterklauw opgeheven een zwaard van hetzelfde, en in de linker een sleutel van blauw, de baard naar boven en rechts gewend. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

 ten volle

65. Poortvliet. Gevierendeeld; I en IV in goud een leeuw van zwart, getongd en genageld van rood; II en III in goud een leeuw van rood, getongd en genageld van blauw; over de delingslijn een paal van zilver, beladen met drie golvende *staken* van blauw. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Bevestigd 25 Januari 1950. Dit gemeentewapen geeft buiten de zilveren paal met de drie blauwe staken, het Henegouwse wapen weer, en vermoedelijk houdt dit verband met het feit, dat destijds de wapentent van de Henegouwse graven bewaakt werd door 36 inwoners van Poort-

vliet, wanneer de landsheer zich te velde bevond. De paal met de golvende staken zou duiden op een zich hier eertijds bevindende, maar door bedijking en verzanding verdwenen vaart.

66. Renesse. In rood, bezaaid met staande blokjes van goud, een *aanziende* leeuw van hetzelfde. Dit wapen en de naam van de gemeente zijn ontleend aan de eerste heer Dirk van Renesse, telg uit het beroemde en aanzienlijke Zeeuwse adellijke geslacht van die naam, in 1207 voor het grote altaar in de kerk begraven. ~~In hoeverre dit wapen verwant mocht zijn aan dat van de Utrechtse gemeente Oudenrijn, welks bovenste gedeelte daaraan gelijk is, is ons niet bekend.~~

67. Retranchement. In zilver een schuinbalk van blauw en in de linker-bovenhoek de letter R van zwart. Bevestigd 8 December 1819.

De niet gedateerde wapens zijn alle bevestigd 31 Juli 1817.

~~CASPER DIRCKX~~

1) De officiële beschrijving ontbreekt ook hier; de officiële afbeelding laat een r o n d e gesp zien.

2) Sprekend wapen: een v o s, oprijzend uit het m.e.e.r.

3) Valse blazoenering: metaal op metaal.

Hoewel het in deze ^{uitgave} rubriek in de eerste plaats gaat om de gemeentewapens als zodanig, meenden we er toch geen kwaad aan te doen om ~~voor een enkele maal~~ ook een serie te geven, waarin behalve op de wapens zelf, ook de aandacht wordt gevestigd op de *stijl* van een aantal schildvormen, hetgeen uit een oogpunt van stijlkenis zijn nut kan hebben. Het ligt echter niet op onze weg om hier diep op in te gaan, gezien, zoals gezegd, het karakter van deze rubriek. ~~Zodat we een~~ bescheiden greep uit de verschillende stijlvormen doen vanaf de vroege *Gothiek* tot de *Rococo*. Dit laatste tijdperk was al een overgang naar het stijlverval in de 19e eeuw, welk verval in de heraldiek wel zeer merkbaar is geweest.

Gemeentewapen en schildvorm waren in den beginne twee verschillende dingen, daar gemeentewapens als zodanig eerst niet bestonden en de geslachtswapens, op een schild, wel. Men had toen nog de stadszegels en/of stadsbanieren. Aan deze twee voorlopers danken vele steden hun wapen, want langzamerhand werd de zegelfiguur of de stadsbanier in een wapenschild geplaatst en het stadswapen was ontstaan. Men nam echter ook vaak het stadswapen naar geheel andere motieven, b.v. naar het voornaamste beroep der inwoners, naar het wapen van de landsheer, sprekende wapens e.d. Als voorbeelden van stadsbanieren zijn de wapens van Rotterdam (groen-wit-groen) en Amsterdam (rood-zwart-rood met drie *Sint* Andrieskruisen op de zwarte baan) te noemen, al werd het eerste ook vermeerderd¹⁾ en het tweede met een keizerskroon versierd. Regelrecht aan de oude stadsbanier ontleend zijn ook de wapens van Dordrecht, Delft, Medemblik, om maar enkele te noemen.

In Alkmaar, Andeweer e.a. werd echter het wapen weer ontleend aan de figuren uit het stadszegel, in deze beide gevallen b.v. een burcht.

Het zou evenwel te ver voeren om hier nader op in te gaan en daarom zullen we overgaan tot de schildvormen²⁾.

Gezien het karakter van dit wapenboek zullen we hier echter niet diep op ingaan en slechts een

In de vroege middeleeuwen diende het schild voor praktische doeleinden in de strijd en was de vorm in overeenstemming met de praktijk. Langzamerhand echter werden de schilden zuiver heraldisch en gevormd volgens decoratieve beginselen. Voor de heraldiek werden de schilden van betekenis in het eind van de 11e, begin 12e eeuw, ten tijde van de kruistochten. Het schild was de plaats bij uitstek om de in strijd of toernooi geharnaste, gehelmde en dus onherkenbare ridder, aan zijn wapen, het *blazoën*, kenbaar te doen zijn, daar dit schild naar alle zijden tot dekking werd gekeerd. Voorbeelden van *vroege-Gotische* stijl (tweede helft 13e, begin 14e eeuw) hebben we in deze rubrieken meermalen toegepast (b.v. 2e serie Friese wapens), het driehoekschild met rechte bovenkant en uitgebogen zijkanten. Het in deze serie voorkomende schild met *het wapen van St.-Kruis* nr. 77 is, met zijn uitgebogen bovenzijde, een variatie daarop. Ook het z.g. *halfronde* schild (met rechte zijkanten, aan de onderzijde afgesloten door een halve cirkel) gebruikten we meermalen en is een *latere Gotische* vorm (eind 14e, begin 15e eeuw). Tegen het einde van de 14e eeuw werd op de toernooien gebruik gemaakt van *renschilden* (ook *toernooi- of steek-schild* genoemd), die op de halfronde schilden lijken, maar die aan de rechterzijde voorzien zijn van een uitholling, waarin de lans kon worden gelegd en waardoor tevens de rechterhand van de ridder beter werd beschermd. Op een dusdanig schild hebben we hier het wapen van Serooskerke getekend (74). *Laat-Gotisch* en al iets overgaande naar de vroege *Renaissance* is het schild met het wapen van Scherpenisse (15e eeuw) en hetzelfde kan worden gezegd van dat met het wapen van Schore (73), waar we het halfronde schild terugvinden met *Renaissance*-achtige uithollingen aan de zijden en een accoladevormige bovenkant.

Was er tot de 15e eeuw geen of weinig onderscheid tussen heraldische en de praktisch in de strijd gebezigde schilden — dit veranderde gaandeweg in de 16e eeuw, waarin het schild niet praktisch meer werd gebruikt. De vormen werden toen theoretisch systematisch vastgesteld, hoewel hiervan, als de stijl dat zo gebod, vaak werd afgeweken (b.v. *Rococo*-schilden). Men kreeg nu de schildvormen die in de

periode van de decoratieve heraldiek voorkomen, waarna de oude praktische vormen verdwenen door het aanbrengen van insnijdingen en uitschulpingen, die, opgerold en omgebogen, aanleiding gaven tot het ontstaan van de *cartoucheschilden*, welke in het latere *Renaissancetijdperk* thuishoren. Een voorbeeld van *cartoucheschild* is in deze serie nr. 78, met het wapen van Sint-Laurens. De nummers 68, 69, 70, 72 en 76 zijn diverse variërende schildvormen uit de *Renaissancetijd*.

De 17e en 18e eeuw brachten de tijd van *Barok*

en *Rococo*. Een *barokschild* in onze serie is dat met het wapen van de gemeente Sint-Annaland (75). Een dergelijk schild was dan omgeven door een hoeveelheid al of niet toepasselijke attributen, b.v. hoornen des overvloeds, zwevende engelen, musicerende fauns en al wat dies meer zij. Het *Rococoschild* tenslotte presenteert zich in een van zijn vele variaties in nr. 79, Sint-Maartensdijk. Deze schildvorm week wel heel sterk af van elke praktische vorm, zodat goede wapenfiguren moeilijk waren aan te brengen. Men stelle zich een gevierendeeld wapen voor op een dergelijke schildvorm, die bovendien door een overladen ornamentering a.h.w. wordt overwoekerd.)

Bij deze schildvorm is het gebruikelijk, een plastisch effect na te streven. Door met de vorm mee te arceren, lichte schaduwaccenten te plaatsen en b.v. schuin- of dwarsbalken licht te laten doorbuigen, wordt inderdaad een zeker reliëf verkregen. Om bij al dat stijlverschil toch een zekere eenheid in deze serie te behouden, zijn alle schilden op een zelfde „passepartout” geplaatst. De kleuraanduidingen zijn ditmaal weggelaten.

Nu de beschrijvingen:

68. *Rilland-Bath*. Doorsneden; I in zwart een linkerschuimbalk van zilver (*Rilland*); II gedeeld: 1 in goud een dwarsbalk van zwart, waarop een kuip van hetzelfde, en van onderen vergezeld van een geplante boom met ter weerszijden van de wortels een duif, alles van natuurlijke kleur (*Bath*); 2 in blauw zes *Sint-Jacobsschelpen* van zilver, geplaatst 3, 2 en 1 (*Maire*). Verleend 22 Januari 1886.

69. *Ritthem*. In zilver vijf schuinkruislings geplaatste klaverbladen van groen. Bevestigd 8 December 1819.

70. *Sas van Gent*. In zilver een sluisdeur van rood, waarop staande een leeuw van hetzelfde, houdend in de rechtersvoerpoot een opgeheven zwaard van goud en in de linker een pijlenbundel van hetzelfde; en een golvende schildvoet van groen. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. (Deze kroon staat hier op een ongewone manier boven het schild, nl. iets er boven en in een soort quasi-perspectief, zodat men er van onder in kan kijken. Het aldus zichtbare inwendige wordt verondersteld gevoerd te zijn van rood.)

71. *Scherpenisse*. In zilver een dwarsbalk van blauw. Het schild gedekt met een kroon van goud met vijftien parels bezet. In dit schild vindt men de z.g. *damascering* toegepast, een zuiver ornamentale versiering zonder enige heraldische betekenis, die dus evengoed kan worden weggelaten. Werd vroeger wel toegepast om een leeg schildvlak decoratief wat te vullen.

72. *Schoondijke*. In zilver een schuimbalk van blauw, in de linkerbovenhoek vergezeld van de letter S van zwart. Bevestigd 8 December 1819.

73. *Schore*. In zwart drie kepers van zilver met in het schildhoofd een barensteel met drie hangers van rood, over alles heen. *Deze*

gemeente is intusschen bij Kapelle en Kruiningen gevolgd, waardoor dit wapen is verfallen.

74. *Serooskerke*. In blauw drie hondkoppen van goud, geplaatst 2 en 1. (Van der Laars spreekt van *brakkenkoppen*.) Het wapen van Serooskerke op Schouwen is volkomen gelijk aan dat van de gelijknamige gemeente op Walcheren, zodat we met één afbeelding volstaan. Het wapen is dat van het geslacht Van Tuyl, de vroegere bezitters van de heerlijkheid Serooskerke.

75. *Sint-Annaland*. In blauw het beeld van Sint Anna, van goud, staande op een grond van hetzelfde. Deze Anna draagt op elke arm een kind. Daar zij de moeder was van Maria, die weer Jezus' moeder was, zou men dit op deze wijze in het wapen tot uitdrukking hebben gebracht.

76. Sint-Jansteen. In zilver een gebouw van rood, bestaande uit een middenpartij, waarin een toren van zwart, geflankeerd door twee topgevels, gedekt door een torentje, eveneens van zwart, en links en rechts een tot de schildrand reikende muur, in de rechtse muur een deur van zwart; en een schildvoet van goud, beladen met een ketting van zwart, welke in het midden is vastgehecht aan een steen van hetzelfde.

77. Sint-Kruis. In zilver een schuinbalk van blauw, vergezeld van twee breedarmige kruisen van zwart ter weerszijden.

Overigens bestaat Sint-Kruis inmiddels niet meer als zelfstandige gemeente, zodat dit geen officieel wapen meer is.

78. Sint-Laurens. In zilver *een schuul* van rood, waarin een vlammand *van brandt*; ook alles heen twee *kepers* van rood, in elk der ~~bovenste~~ *bovenste* schildhoeken vergezeld van een respuntige *stok* van zwart. Volgens de afbeelding in het goed gedocumenteerde *werkje* van Siethema is ook het *vuur* van rood en is het schild gedeelt met een *drie-bladige kruis* van goud met twee *parel punten*.

79. Sint-Maartensdijk. In goud een opspringend konijn van zilver³⁾, op een losse grond van groen.

De niet gedateerde wapens zijn alle bevestigd 31 juli 1817.

Casper Dirck

1)

2) Deze bijzonderheden zijn ontleend aan Rietstaps „Handboek voor Wapenkunde”, bew. C. Pama; die over de schildvorm aan „Heraldiek” van Godefroy.

3) Valse blazoenering: metaal op metaal.

Deze vermeerdering bestaat uit de toevoeging van het Henegouwsse wapen.

80. Sint-Philipsland. In groen drie schuinbalken van goud. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Bevestigd 25 Januari 1950.

81. Sluis. In rood twee golvende dwarsbalken van zilver. Schild gedekt met een grafelijke kroon, bestaande uit een band van goud, bezet met negentien parels, waarvan drie op het midden en de beide uiteinden, op de andere zestien.

82. Stavenisse. In zilver een schildhoofd van rood. Met dat van de gemeenten De Lier (Z.H.) en Utrecht behoort dit tot de drie eenvoudigste gemeentewapens van ons land.

83. Terneuzen. Golvend doorsneden: I in goud een halve leeuw van rood, uitkomende uit de doorsnijdingslijn, en in de rechterklauw een met de baard naar rechts gewende sleutel van blauw houdend; II in blauw twee golvende dwarsbalken van zilver. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. Dit is het wapen van Zeeland, waarbij echter de leeuw een sleutel omhoogheft, terwijl de onderste helft hier niet uit zes, maar uit vijf delen bestaat. De sleutel zou er op duiden dat de plaats in het begin van de 17de eeuw door haar sterke vestingwerken als de sleutel van Zeeland werd beschouwd.

84. Tholen. Gevierendeeld: I en IV in goud een leeuw van rood, II en III in goud een leeuw van zwart; een schildhoofd eveneens van goud, beladen met een onttakeld koggeschip, waarvan de mast over het bovenste deel van het wapen heenvalt. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. De kogge, waarin in het huidige wapen de scheepsvorm nauwelijks meer te herkennen is, duidt op het feit dat de stad voorheen altijd een met 31 koppen bemande „Cogge” (middeleeuws vaartuig) gereed moest hebben om in geval van oorlog beschikbaar te zijn.

85. Veere. In blauw twee torens, waartussen een bootje ligt, alles van goud; de torens oprijzende uit een zee van groen en op elk een uitkomende wildeman van natuurlijke kleur, gewapend met een knots. De wildemannen houden elk een eind van een lint vast, waaraan een schild hangt van zwart, beladen met een dwarsbalk van zilver, (Borsele, de eerste heer

van Veere.) Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud.

86. Vlissingen. In rood een raaf van zilver, geketend en gesierd van goud en overtopt met van een fantasiekroon met drie bladen, eveneens van goud. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud met vier parels.

87. Vogelwaarde. In goud vier kieviten van natuurlijke kleur, achter elkaar staande op een verhoogde grasgrond van groen.

Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 9 november 1930.

88. Vrouwenpolder. In zilver Onze Lieve Vrouw, gekleed van purper, gekroond van goud, dragende op de linkerarm het kind Jezus, gekleed van blauw en gekroond van goud, en houdende in de rechterhand een scepter, eveneens van goud; om beide hoofden een stralenkrans.

X Dg. Waarde. Gedeld: I in zwart twee ver-
smalde golvende dwarsbalken, van onderen vergeerd
van een kruis, alles van zilver; II in goud drie leliën
van groen, geplaatst 2 en 1. Schild gedekt met een
driëbladige kroon van goud met twee parel punten. Be-
vestigd 21 februari 1950. (Dit wapen verenigt in
zich de wapens van de ambachten herijfbeden Waarde
en Valkenisse.)

zilver, het onderlichaam van
groen,

90. Waterlandkerkje. In blauw een
sirene (meermin) van natuurlijke kleur, blazend
op een hoorn van goud en zwemmend op een
golvende schildvoet van groen, beladen met
twee golvende dwarsbalken van zilver, en een
schildhoofd van zilver, beladen met de letter
W van blauw. Verleend 15 December 1819.

91. Wemeldinge. In rood een verkort
Sint Andrieskruis van goud.

92. Westdorpe. In blauw een landschap,
bestaande uit twee huisjes, een torentje, een
molen, een boom en een water, beschenen door
een stralende, ondergaande zon, alles van
goud. Met deze „romantische” voorstelling,
die een aanfluiting is van ook maar de minste
heraldische wetten, is mogelijk een sprekend
wapen bedoeld; nl. de in het Westen dalende
zon, het dorp beschijsnend. (Het water in dit „wapen” is van blauw.)

93. Westkapelle. In blauw drie dubbele
burchten van zilver, met de verdieping van
goud; naast elkaar geplaatst op een schildvoet,
eveneens van goud. Schild gedekt met een
kroon van goud, bestaande uit een band, bezet
met elf parels.

94. Wissekerke. In zilver een gesp van
rood, in de vorm van een vierkant op zijn
punt. Bevestigd 6 September 1853.

95. Wolphaartsdijk. Golvend door-
seden; I in goud een griffioen van rood, op-
komend uit de doorsnijdingslijn; II golvend
gedwarsbalkt van groen en zilver van zes stuk-
ken. Ook in dit wapen komt de strijd tegen
het water weer tot uitdrukking.

Alle met gedateerde wapens
in deze serie zijn bevestigd:
31 juli 1917.

5

96. Yerseke. In zilver negen hermelijnstaartjes van zwart, geplaatst 5 en 4, en een schildhoofd van rood, beladen met een golvende dwarsbalk van zilver.

97. IJzendijke. Schild geheel van *vair*¹⁾; gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten en ter weerszijden vastgehouden door een engeltje van natuurlijke kleur, het rechtse houdende een doek van goud om zich heen geslagen, het linkse een van purper; het geheel staande op een grond van groen.

98. Zaamslag. In zilver ^{drie} ~~zes~~ „Zwaluwen”
van zwart.

Een onduidelijke afbeelding, die tal van naspeuringen en discussies ten gevolge heeft gehad. Men heeft de figuren „zeesternen” genoemd; in onze Schildersblad-publicaties kwamen ze onder de naam van gekruiste weverspoelen ^{van} maar het zouden, hoewel onduidelijk overgeleverd, uiteindelijk toch zwaluwen moeten zijn. Zaamslag heeft mogelijk „Zwaluws-slag” geheten.

99. Zierikzee. In rood een leeuw van zwart.

Schild gedekt met een soort kruis (geknopte matie waarin een kruis?) en als schildhouders twee gotische letters Z, waarvan de rechter in spiegelbeeld, alles van goud.

De stad Zierikzee zegelde reeds vóór 1300 met een leeuw, die vermoedelijk afkomstig is van het Hollandse grafelijke wapen, met (onheraldische) verandering van kleur. De letters

als schildhouders zijn heraldisch wel een unicum!

100. Zonnemaire. In blauw twee versmalde golvende dwarsbalken van zilver, in het schildhoofd vergezeld van een, uit de bovenste dwarsbalk oprijzende, zon van goud. Bevestigd 4 februari 1950. Een *duidelijk*

„sprekend” wapen: zon en meer (of *zee*.)

101. Zoutelande. In goud een leeuw van rood, waaroverheen in het schildmidden een barensteel met drie hangers, van blauw.

102. Zuiddorpe. In goud ^{boekwaarts} drie bloemen van blauw, gesteld en gebladerd van groen, geplaatst 2 en 1.

De beschrijving spreekt officieel van natuurlijke kleuren, maar ~~wordt~~ de officiële afbeelding laat de bloemen in grafisch blauw met groen zien. (Het wapen moet overigens een herinnering zijn aan de grote Zuiddorper reiniger Joos van Gistele (1446-1525) die deze bloemen uit het Heilige Land zou hebben meegebracht.)

103. Zuidzande. In zilver een schuin balk van blauw, boven en onder vergezeld van de letter Z van hetzelfde. De letters duiden ook hier kennelijk weer op de plaatsnaam. Verleend 15 december 1819.

De niet gedateerde wapens zijn alle bevestigd 31 juli 1817.

Ter afsluiting van de Zeeuwse gemeentewapens, nog eens, en nu volledig, het provinciewapen, waarvan de beschrijving

Wapen : Provincie Zeeland ✓ Golvend doorsneden; I in goud een uit de doorsnijdingslijn oprijzende halve leeuw van rood, getongd en genageld van blauw; II golvend gedwarsbalkt van blauw en zilver van zes stukken. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud met vier parelpunten, en vastgehouden ter weerszijden door een leeuw van rood, getongd en genageld van blauw. Wapenspreuk „Luctor et emergo” in letters van zwart op een lint van wit.

~~Casper Dirckx~~

1) Vair, een heraldisch gestyleerde voorstelling van een uit twee soorten pelswerk samengesteld bont, en wel hermelijn (wit) en petit-gris, resp. aangeduid door zilveren klokjes met de top naar beneden en blauwe met de top naar boven gekeerd. De eerste rij klokjes bestaat uit vier hele blauwe, drie hele en twee halve zilveren klokjes — deze laatste aan begin en eind van de rij —, met de tweede rij is dit omgekeerd, en zo vervolgens.

Het provinciewapen

Gevierendeeld; I en IV in rood een kruis van zilver (bisdom Utrecht); II en III in goud een leeuw van rood, getongd en genageld van blauw (graafschap Holland); een hartschild, geschuind van zilver en rood (stad Utrecht). Het schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud en vastgehouden door twee aanzierende leeuwen van goud. Bevestigd 14 April 1858.

De gemeentewapens

1. Abcoude (U.). Doorsneden: I in blauw twee schuingekruiste sleutels van goud, de baarden afgewend; II in rood drie zuilen van zilver. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. (Bav. 3 Augustus 1816)
De gemeenten Abcoude-Baambrugge en Abcoude-Proostdij, waarvan de wapens destijds in de Utrechtse series voorkwamen, zijn opgeheven en verenigd tot de gemeente Abcoude.
2. Amerongen. In zilver een schuinbalk, rechts vergezeld van drie leliën, geplaatst 1 en 2, en links eveneens van drie leliën, geplaatst 2 en 1, alles van rood. Oorspronkelijk het geslachtswapen van Borre van Amerongen (13e eeuw).
3. Amersfoort. In zilver een kruis van rood. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud en ter weerszijden vastgehouden door een leeuw van natuurlijke kleur. (Officieel is dit wapen geplaatst op een arabesk van niet aangeduide kleur.) Dit wapen is ontleend aan de banier van Sint Joris, de beschermheilige der stad.
4. Baarn. In blauw een steigerend paard van zilver, getoomd van rood en geleid door een Romeinse slaaf van goud. Het schild gedekt

met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten, en ter weerszijden vastgehouden door een aanzierende leeuw van natuurlijke kleur. Het geheel geplaatst op een arabesk, waarvan geen kleur genoemd wordt, en over welke een lint hangt van rood met de spreuk: „Vis temperata fortior”, d.w.z.: „De gematigde kracht is sterker”. Verleend 5 Maart 1867.

De voorstelling van dit wapen is ontleend aan een marmeren beeldengroep in Stuttgart.

is Een schets hiervan, vervaardigd door een adellijke vriendin van de

toenmalige burgemeester, werd door deze aan de gemeenteraad voorgelegd waarop men met algemene stemmen aan nam, naar deze schets een wapen aan te schaffen; een volkomen willekeurig gang van zaken dus, zonder maar een enkele historische of geografische aanleiding.

5. Benschop. In goud een dwarsbalk van zwart; over alles heen een schuinbalk, gescha-keerd in twee rijen van rood en zilver. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten.

6. De Bilt. In zilver een Sint Laurens-rooster van zwart. Op dit rooster zou, in 258 n. Chr., de Romeinse diaken Laurentius aan een langzame vuurdood prijsgegeven zijn.

7. Breukelen. Gevierendeeld; I en IV in goud een dwarsbalk van rood; II en III gedwarsbalkt van goud en blauw van zes stukken, de gouden balken beladen met achtereenvolgens vier, drie en twee verkorte Sint Andrieskruisen van rood. Schild gedekt met een drie-bladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 21 juli 1949.

8. Bunnik. In goud een stappende haan van rood en een uitgetande zoom van zwart. Verleend 11 februari 1913.

De ongedateerde wapens zijn alle bevestigd 11 September 1816.

~~CASPER DIRCKX~~

*) Deze volgorde is nooit willekeurig. In dit geval komt het rood het eerst voor, en wel in de rechterbovenhoek van het schild. Was dit eerste blokje van zilver, dan werd de volgorde omgekeerd en zou men moeten spreken van zilver en rood.

Opvallend in deze serie is het aantal ^{Sint} Andrieskruisen en dwarsbalken in verschillende variaties (verkort, groot-uitgeschulpt, gescha-keerd, gekanteeld), alsmede de aanwezigheid van diverse andere heraldieke hoofdfiguren, als daar zijn: schildhoofd (gekanteeld, nr. 12,

dwarsbalken (nr. 14), ook in ge-
kanteelde variatie (nr. 15), schuin-
balk (nr. 24 en 25). ook te heraldieke
bijfiguren: ruiten (nr. 14), leliën
(nr. 16), ruiten in baronsteel (nrs.
12, 22 en 28). Verder springt hier duidelijk in 't

oog het verschil tussen een gedwarsbalkt schild (nr. 11, 1e en 4e kwartier) en een schild met dwarsbalken beladen (nr. 18, 1e en 4e kwartier), e.a.

De beschrijvingen luiden:

9. Bunschoten. In blauw een verkort kruis, waarvan de rechterarm vervangen is door een uitkomende¹⁾ halve adelaar, alles van goud. Ofschoon niet officieel beschreven, is het schild gedekt met een kroon van goud zonder bladen, doch met vijf parelpunten.

10. Cothen. ~~XX~~ In groen een golvende linkerschuinbalk van zilver, vergezeld van een vrijkwartier van goud, beladen met een lelie van rood, en in de linker benedenhoek van drie zesspakige raderen van goud, geplaatst 2 en 1. Schild gedekt door een driebladige kroon van goud met twee parelpunten ^{ons}.

De gemeente Cothen was zo attent, tevens de herkomst van dit wapen te vermelden: de golvende schuinbalk symboliseert de Kromme Rijn, die door de vruchtbare Cothense kleigrond (het groene schild) stroomt. De drie zesspakige raderen, het hoofddeel uitmakende van het wapen van het oudtijds Utrechtse Domkapittel, willen er aan herinneren dat de machtige Domproost vele goederen in Cothen bezat en er een voorname gerechtspositie in nam. Het vrijkwartier tenslotte is het wapen van de ridder-hofstad Rhijnestein die in oude tijden een grote rol in het Cothense speelde.

Verleend 18 mei 1953.

11. Doorn. Gevierendeeld: I en IV in rood drie zesspakige raderen van goud, geplaatst en 2; II en III gedwarsbalkt van zilver en ^{rood} van acht stukken. Bevestigd 25 Mei 1883.

12. Driebergen-Rijsenburg. Gedeeld: I doorsneden: a. in rood drie zuilen van zilver, geplaatst 2 en 1; b. in zwart een leeuw van zilver, getongd, genageld en gekroond van goud; II in rood een van onderen gekanteeld schildhoofd van goud met twee hele kantelen en ter weerszijden een half kanteel. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parels. Verleend 7 Maart 1933.

13. Eemnes. In rood drie bisschoppelijke hoofden van zilver. Het schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud. Dit wapen zou in de middeleeuwen door een der bisschoppen van Utrecht zijn geschonken als waarschuwing voor de herhaalde afvalligheid der Eemnessers.

14. Harmelen. In goud een dwarsbalk van zwart, vergezeld van drie ruiten van rood, geplaatst 2 boven, 1 onder de balk.

15. Hoerkoop. In goud twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van zwart, in het schildhoofd vergezeld van drie hoenders van hetzelfde. Verleend 5 September 1891. Ten dele een z.g. „sprekend” wapen.

16. Hoogland. In goud een groot-uitgeschulpt²⁾ ^{Sint} Andrieskruis van zwart, vergezeld in het bovenste en onderste kanton³⁾ van een lelie van rood, en in het rechtse en linkse kanton van een vijfbladige kroon van hetzelfde. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud en twee parelpunten. Verleend 14 Maart 1941.

17. Houten. Gedwarsbalkt van vair⁴⁾ en rood van zes stukken. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Bevestigd 21 Juli 1928.

18. Jutphaas. Gevierendeeld: I en IV in goud een ^{Sint} Andrieskruis van rood; II en III in blauw een schildje van goud, beladen met drie dwarsbalken van rood. Verleend 30 November 1869.

19. Kamerik. In goud drie ^{Sint} Andrieskruisen van rood, geplaatst 2 en 1. Bevestigd 17 Augustus 1858.

20. Kockengen. In blauw zes ^{Sint} Andrieskruisen van goud, geplaatst 3, 2 en 1. Schild gedekt met een ~~goud~~ ^{goud} kroon driebladig kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 25 Aug. 1942. (Augustus)

21. Langbroek ~~(II)~~. Gevierendeeld: I in blauw een adelaar van goud; II golvend gedwarsbalkt van zilver en zwart van zes stukken; III gedwarsbalkt van zilver en zwart van zes stukken; IV in zilver een bemmel (schaaktoren) van rood. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud, met twee parelpunten. Verleend 16 Augustus 1947.

Voor de samenvoeging van dit wapen gebruikte men de wapens van de in de gemeente gelegen riddershofsteden Sandenburg (I), Hinderstein (II), Weerdestein (III), en Lunenburg (IV).

22. Leersum. In rood drie zuilen van goud, geplaatst 2 en 1, in het schildhoofd vergezeld van een barensteel⁵⁾ van hetzelfde. Bevestigd 29 Mei 1883.

23. Leusden ~~(II)~~. Gevierendeeld: I en IV in rood een kruis van zilver; II in goud een groot-uitgeschulpt Sint Andrieskruis van zwart ~~II~~; III in goud drie kruiken³⁾ bladen van groen, geplaatst 2 en 1. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 10 mei 1951.

24. Linschoten. In rood een schuinbalk van zilver.

25. Loenen. In blauw zes dwarsbalken van goud; over alles heen een schuinbalk van hetzelfde. Bevestigd 26 Juni 1816.

26. Loenersloot. In goud een ^{Sint} Andrieskruis van rood. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 12 Maart 1941.

27. Loosdrecht. Gedwarsbalkt van zilver en zwart van acht stukken; over alles heen een in twee rijen van rood en zilver geschaakt Sint Andrieskruis.

Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 11 Okt. 1957.

28. Lopik. Gevierendeeld: I in blauw een keizerskroon van goud, gevoerd van rood; II in goud een leeuw van rood, getongd en getagd van blauw, rood, van boven vergezeld van een barensteel van hetzelfde; III geschuind van zilver en rood; IV gedwarsbalkt van

vair en rood van zes stukken -

Verleend 11 Oktober 1940.

Tien aan Lopik de gemeenten Jaarsveld en Willige Langerak werden toegevoegd, verwielen de drie oude wapens en werd dit nieuwe daarmede samengesteld.

29. Maarn. In rood een zesspakig rad van goud. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 11 Januari 1926.

De ongedateerde wapens zijn alle bevestigd 11 September 1816.

~~CASPER DIRCKX~~

1) Deze term wordt gebruikt wanneer, zoals in dit geval, een figuur uit een andere figuur schijnt voort te komen.

2) De aanduiding „groot” slaat natuurlijk op de uitschulpingen en niet op het kruis zelf.

3) De vier hoeken, die een kruis overlaat in een schild, worden soms kwartieren, meestal kantons genoemd.

4) „Vair” zou ontleend zijn, wat vorm betreft, aan de oudtijds in gebruik zijnde „ijzeren hoed”; en uit het Franse fer (ijzer) zou de naam vair spruiten. De betekenis is een gestyleerde voorstelling van twee soorten pelswerk, en wel hermelijn en petit-gris, resp. aangeduid door zilver (of wit) en blauw. Er zijn diverse variaties, maar het in dit wapen toegepaste vair is het meest gebruikelijk, nl. de zilveren klokjes met de basis, en de blauwe met de top naar boven, terwijl op één rij vier blauwe, drie hele en twee halve zilveren klokjes moeten voorkomen.

5) De barensteel schijnt oorspronkelijk een lapje geweest te zijn, dat door een met vader of oudere broer samen strijdende ridder bovenaan het schild werd bevestigd. Mocht vader of broer sneuvelen, dan scheurde de ridder het lapje weg, nam het bevel over en toonde op zijn schild het ongebroken wapen van de gevallen; dit alles om verwarring in de gelederen te voorkomen.

Alvorens tot de beschrijving over te gaan, kan het in verband met het grote aantal z.g. heraldische stukken die in de Utrechtse wapens voorkomen, zoals dwarsbalken, kruisen e.d., zijn nut hebben iets te zeggen over de breedte hiervan. Rietstap schrijft in zijn handboek voor, dat, aannemende dat een schild 8 delen hoog en 7 breed is, een dwarsbalk, schuinbalk, paal, schildhoofd, kruis etc. de breedte van 2 delen moet hebben, wat inderdaad een bevredigend resultaat geeft. Anders wordt het natuurlijk wanneer er twee of meer van bedoelde stukken in één veld voorkomen; de breedte wordt dan naar verhouding minder (zie b.v. Schalkwijk), terwijl het aanbeveling verdient, de balken of palen iets smaller aan te houden dan de overblijvende delen van het veld.

Na deze „technische wenk” de beschrijvingen:

30. **Maarsse n.** In rood een hartschild van blauw, beladen met drie ruiten van goud en vergezeld van zes leliën van goud, geplaatst 3, 2 en 1. Schild gedekt met een *driebladige kroon van goud met twee parelpunten,*

en vastgehouden door twee leeuwen van natuurlijke kleur, het geheel geplaatst op een arabesk. Bevestigd *3 juli 1950.*

31. **Maartensdijk.** In blauw de voorstelling van Sint Maarten te paard, zijn mantel doorsnijdende voor de bedelaar, staande op een losse grond en alles van goud. Bevestigd *8 Dec 1819.*

32. **Montfoort.** In zilver een burcht van rood, ter weerszijden vergezeld van twee molenijzers van zwart. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten en vastgehouden door twee leeuwen van natuurlijke kleur, het geheel geplaatst op een arabesk. Bevestigd *10 Juni 1818.* De molenijzers stammen uit het wapen van burggraaf Hendrik, heer van Montfoort, die er reeds in 1385 drie in zijn wapen voerde.

33. **Mijdrecht.** In rood een omgewende en aanziende Agnus Dei van zilver; het kruis op de banier is van rood. Bevestigd *11 September 1816.*

34. **Nigtevecht.** Gedeeld van blauw en zilver, elk deel beladen met een

afgewende sleutel in de leger gestelde kleuren van de velden.

Dit wapen wordt officieus gevoerd.

35. **O dijk (U.).** In zilver een omgewende bisschop, houdende de staf in de linkerhand en in de rechterhand een beurs, welke hij leegschudt boven drie voor hem knielende maagden; ter linkerzijde op de achtergrond vergezeld door een kerk, het geheel beschenen door een uit het midden van de bovenrand voortkomende stralende zon. Van dit zeer onheraldische wapen zijn geen kleuren bekend. De op de afbeelding grafisch aangegeven zijn aangenomen als de meest natuurlijke; men zie de kleuraanduiding. *Ook dit*

is geen officieel wapen.

36. **Polsbroek.** In goud een van twee rijen van rood en zilver geschaakte schuinbalk. Verleend *26 Maart 1858.*

37. **Renswoude (U.).** In zilver twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van rood en een smalle, *ingeschulpte zoom van blauw. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 20 Maart 1957.*

38. **Rhenen.** In zilver een kasteel met drie torens van rood, *verlicht van het veld en rond gedekt van blauw; de middentoren geopend en voorzien van twee gekanteelde omgangen; de Courbines (kijmuren) ieder voorzien van drie openingen en eveneens gekanteeld; in het schildhoofd een liggende sleutel van zwart, de baard naar rechts en naar boven gewend. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten en vastgehouden door twee leeuwen van goud. Verleend 26 Oktober 1943.*

39. Ruwiel. In goud een dwarsbalk van rood, van boven vergezeld van een, van zilver en rood in twee rijen geschaakt, verkort Sint Andrieskruis. Schild gedekt met een driebladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 12 Maart 1941.

40. Schalkwijk. In rood drie dwarsbalken van zilver. Schild gedekt als voren. Bevestigd 10 Juni 1818.

¹⁾ Een schild heet bezaaid, wanneer het met een onbepaald aantal figuurtjes (in dit geval dus blokjes) op min of meer regelmatige wijze beladen is, zodanig dat aan de schildrand meerdere van die figuurtjes slechts gedeeltelijk zichtbaar zijn, terwijl ook de hoofdfiguur ze gedeeltelijk kan bedekken.

Vooraf nog een kleine verduidelijking in het algemeen t.a.v. de voorrang die bij de beschrijving een bepaalde kleur kan hebben. Het wapen van de gemeente Utrecht b.v. noemt men geschuind van *zilver* en rood; het zilver wordt bepaaldelijk het eerst genoemd, omdat het de *bovenste* kleur is. De schuinbalk in het wapen van Polsbroek (nr. 37 van de vorige serie) is daarentegen van *rood* en zilver in twee rijen geschakeerd. Hier wordt het *rood* het eerst genoemd, omdat het de eerste kleur in de rechterbovenhoek van de schuinbalk is. De beschrijvingen luiden:

41. **Snelrewaard**. Gedeeld: I in groen een golvende dwarsbalk van zilver; II in zilver een schuinbalk van rood. Verleend 19 Nov. 1857.

42. **Soest**. In groen een golvende dwarsbalk van zilver, van boven vergezeld van een ploeg, en van onder van een berg hooi, beide van goud. De officiële afbeelding laat een gewone rechte dwarsbalk zien, beladen met golvende lijnen.

(Dit is, hoewel men dus niet van een golvende dwarsbalk kan spreken, in onze tekening nagevolgd. We hebben hier voor te doen met een omschrijving die niet klopt met de afbeelding, zoals dat in het begin van de vorige eeuw meermalen voorkwam.)

Niet officieel beschreven, maar wel afgebeeld wordt dit wapen, als zijnde gedekt met een van goud getraliede en van rood gevoerde *toernooihelm*, zonder tooi van helmteken en dekkleden — heraldisch eigenlijk niet aanvaardbaar¹⁾ — terwijl achter de helm een zestal landbouw-attributen zijn gerangschikt, die verband houden met de voorstellingen op het schild.

43. **Stoutenburg**. In blauw een op een berg staande burcht, alles van goud.

44. **Utrecht**. Geschuind van zilver en rood. Schild gedekt met vijfbladige kroon en ter weerszijden vastgehouden door een rood-getongde leeuw, het geheel geplaatst op een arabesk²⁾; al deze attributen van goud. Bevestigd 10 juni 1818. Symbolisch is dit wapen de voorstelling van de doorgesneden mantel van St. Maarten, de schutspatroon der stad.

Het zilveren veld vertoonde tot 1528 nog de afbeelding van deze heilige te paard, met de bedelaar aan wie hij zijn halve mantel gaf. Op bevel echter van Karel V verdween dit beeld uit het wapen, dat sindsdien bestaat uit twee ledige velden zonder wapenfiguren.

45. **Veenendaal**. In blauw een met volle zeilen varend schip op een zee, alles van goud. Het schip ~~schijnt te herinneren~~ aan het vervoer naar België van turf, die ter plaatse veel werd gegraven in vroegere tijden.

46. **Vinkeveen**. Doorsneden: I in blauw een vink van goud; II in zilver drie turven van zwart, gestapeld één op twee. Bevestigd 10 juni 1818. Een z.g. „sprekend” wapen, de gemeentenaam aanduidend.

geen officieel bevestigd wapen, maar de gemeente sinds de samenvoeging van de aanvankelijk zelfstandige gemeenten (1-1-1841) in de praktijk het oude Vinkeveense wapen bleef voeren.

47. **Vleuten-De Meern**. Gevierendeeld: I in goud een halve klimmende leeuw van rood, getongd en genageld van blauw; II in rood, bezaaid met staande blokjes van goud, een aanziende leeuw van hetzelfde; III in rood drie ruiten van zilver; IV in zilver drie zuilen van rood. Verleend 5 mei 1458.

■ Het eerste kwartier is het vroegere wapen van Vleuten, destijds in de Utrechtse series geplaatst; III is het vroegere wapen van Haarzuilens en II en IV vormen tezamen het wapen van de gemeente Oudenrijn, ook beide destijds apart getekend, maar ~~klaarlijk~~ met dat van Vleuten tot dit ene nieuwe, samengestelde wapen verenigd.

48. **Vreeland**. Doorsneden: I, in zilver een kerk of burcht van rood, gedakt van blauw, met twee torens, eveneens van rood, de rechtse rondgedakt van blauw en *getopt* met een kruisje van goud; de linkse toren is gekanteeld. Boven het gebouw een schildje van rood, beladen met een kruis van zilver³⁾. II, in blauw de voorstelling van St. Maarten en de bedelaar, alles van goud. Verleend 17 Mei 1889.

49. **Vreeswijk**. In blauw drie dwarsbalken van goud.

70. Werkhoven (U.). In blauw een springend paard, ondersteund door twee gekruiste palmtakken, alles van zilver. - *Ook*

dit is geen officieel wapen, maar wordt niettemin door de gemeente gevoerd; het schijnt, volgens dhr. Sierksma, ontleend te zijn aan een plaatselijk ritshangbord.

51. Willeskop. Gevierendeeld; I/ in zilver een aanzierende wildeman van zwart, dragende over de rechterschouder een knots van blauw en ten halve lijve oprijzende uit een grond van natuurlijke kleur; II en III/ in zilver drie molenijzers⁴⁾ van rood, geplaatst 2 en 1; IV/ in zilver twee zwanen van hetzelfde, gebekt van rood, achter elkaar zwemmend op een water, golvend gedwarsbalkt van groen en zilver van zeven stukken. *Schild*

gedekt met een driëbladige kroon van goud met drie parelpunten.

Verleend 9 Dec^{em} 1907.

52. Wilnis. In zilver drie bomen, staande op een losse grond, alles van groen, vóór de bomen een omgewend varken van bruin, overtopt door een balksgewijs geplaatste slang van zwart.

53. Woudenberg. In goud drie hanen van zwart, de kammen en lellen van rood; geplaatst 2 en 1. *Schild gedekt met een*

driëbladige kroon van goud met twee parelpunten. Verleend 22 juli 1953.

54. Wijk bij Duurstede. In goud een dwarsbalk van rood, beladen met drie zuilen van zilver. Schild gedekt met een vijfbladige kroon van goud, en aan weerszijden vastgehouden door een leeuw van natuurlijke kleur.

55. IJsselstein. In goud een dwarsbalk van zwart, waar overheen een, in twee rijen van rood en zilver geschaakt, Sint Andrieskruis. *De hierbij afgebeelde kroon*

wordt door de gemeente boven het wapen gevoerd, is echter niet officieel.

(Hierbij is het misschien interessant, eens een proefje te geven van het zonderlinge taaltje, waarin voornamelijk in de eerste helft van de vorige eeuw, de geregistreerde gemeentewapens zijn beschreven. Als voorbeeld het wapen van IJsselstein :

„Van goud met eene fasce van sabel een geëchequeteerd sautoir van twee tieres van keel en zilver brocheerende over het geheel.”

Een bastaardtaaltje dus, een mengelmoes van oud-Frans en slecht Nederlands, waarin bovendien alle leestekens ontbreken, zodat het voor een niet-ingewijde een onmogelijke taak was, hieruit wijs te worden. Het is, onder anderen, vooral de heraldicus Rietstap geweest, die met dit abracadabra de strijd aanbond, om zo tot een duidelijker terminologie te komen.)

56. Zegveld. In blauw twee waldhoorns⁵⁾ van goud, boven elkaar geplaatst.⁶⁾

57. Zeist. In zilver een van onderen gekanteeld schildhoofd van zwart.

De ongedateerde wapens zijn alle bevestigd 11 Sept. 1816.

1) Wanneer een schild gedekt is door een helm, dan behoort die helm getooid te zijn met een wrong (soms een kroon) waaruit de dekkleden voortkomen, die, met de wrong, in de meeste gevallen de hoofdkleuren van het schild hebben. Uit de wrong of kroon komt dan het helmteken, dat meestal een herhaling is van een der wapenfiguren.

2) Een arabesk is niet aan een bepaalde vorm gebonden; men dient wel de arabesk zo sierlijk mogelijk te houden, en er zich rekenschap van te geven dat bij een eenvoudige schildvorm, zoals de betreffende, géén „weelderige” arabesk behoort, zoals bij de wapens van Maarssen en Montfoort in de vorige serie.

3) Dit is het vroegere wapen van het bisdom Utrecht, wat men ook vindt in het eerste en vierde kwartier van het provinciewapen. Symbool van het Christendom, dat door de eerste bisschop Willibrord in deze streken werd verkondigd. Jan van Zierik was de eerste bisschop die met dit wapen zegelde (1282—1296).

4) Het molenijzer, een vrij veel voorkomende wapenfiguur, is heraldisch eigenlijk een klein, ingebogen Sint Andrieskruis, met een ruitvormige opening in het midden, en ontleend aan het molenijzer, dat zich in graanmolens tussen de molenstenen bevindt en door het stellen waarvan de fijnheid van het meel geregeld kan worden. *Verleend*

5) Waldhoorns (een unicum in de Ned^{erl} gemeentewapens) onderscheiden zich van de jachthoorns die altijd, en van posthoorns die nooit gesnoerd zijn, (die laatste eigenschappen tussen haakjes) door hun grote winding in 't midden, die men bij de andere hoorns niet vindt.

6) De officiële afbeelding toont dit wapen, gedekt door een kroon, gevormd door een gouden band als bij de andere kronen, maar in plaats van met bladen of „fleurons” getooid met achttien parels, t.w. vijftien op de band, terwijl de beide uiterste en de middelste nog een tweede parel dragen. In de officiële beschrijving wordt van deze kroon niet gerept, zoals in vele gevallen de beschrijvingen uit die tijd de afbeeldingen niet dekken.

